

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1942**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1942

Redaktion:

SIGURD WALLIN · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Studenterna fira valborgsmässoafton på Skansen. Foto Folke Carlsson.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1942
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

ÅKERÖ ELLER PARIS?

av Marshall Lagerquist

Carl Gustaf Tessin, frihetstidens ryktbare grand-seigneur, den lysande hovmannen, en blivande suveräns uppfostrare hade råkat i onåd på den högsta ort, där länge odelad uppskattning kommit honom till del. Förlust av hovgunst borde mänskligt att döma ej bryta ned en man, vars bana genom börd och egna förtjänster fört till toppen även på andra vägar. Men ej så för greve Tessin. Äregirig och ej så litet fåfång synes han ha uppfattat denna disgrâce som ett utslag av allmänt misstroende — som en början till slutet — trots att han både officiellt och på annat sätt fick röna erkännande för sin gärning som högt uppsatt statsämbetsman. Den omedelbara anledningen till brytningen 1754 mellan konungaparet och Tessin var ett häftigt uppträde den 30 januari, då Tessin inför Lovisa Ulrika och Adolf Fredrik hetsigt framförde bland annat sitt missnöje över att de ej längre hyste samma förtroende för honom som tidigare eller sökte hans råd. Upprinnelsen till Tessins onåd låg dock betydligt djupare. Lovisa Ulrika hade i honom funnit en både smidig och fint bildad hovman och pålitlig homme d'affaires, men då hon sökte vinna honom för sina planer på vidgad konungamakt, fann hon till sin förtrytelse föga resonans hos honom. Detta och i viss mån även meningsskiljaktigheter rörande den unge kronprinsens uppfostran måste ha föranlett den påfallande kallsinnighet, som drottningen och därmed också den lättpåverkade konungen öppet visade Tessin i början av 1750-talet och som slutligen 1754 ledde till kris.

Greve Tessin insåg nu, att den roll han under sådana förhål-

landen i det följande skulle komma att spela ej kunde föra honom fram till rampen, och beslöt följaktligen att efter hand avsäga sig sina många hedrande uppdrag i hovets och statens tjänst för att i ro, fjärran från intriger och politik, njuta ålderdomen. Slutligen 1761 kunde han förverkliga denna tanke och bosatte sig då jämte sin maka Ulla för alltid på deras kära Åkerö i Södermanland. Men långt dessförinnan hade han börjat beställa om detta sitt hus på landet i känslan av kommande skickelsedigra händelser.

Sedan det gamla och förfallna stenhuset på Åkerö nedrivits, började 1752 uppförandet av en ny huvudbyggnad efter ritningar, som Carl Hårleman uppgjort i intimt samarbete med Tessin. Fyra år senare stod huset fullt färdigt till det yttre, men inredningsarbetena voro då ännu ej avslutade. Tisdagen den 24 augusti 1756 klockan 11 på kvällen — så berättar Sigrid Leijonhufvud — lämnade Tessin sin bostad i Hessensteinska palatset på Riddarholmen för att i vagn bege sig till Åkerö och taga det i besittning. Efter ett kort uppehåll hos släktingar på Sundby vid Hjälmaran anlände han fyra dagar senare till målet för sin resa och samtidigt inträffade där enligt överenskommelse bland andra en tjuuguåttårig målaregesäll vid namn Olof Fridsberg. Det är han som på sätt och vis är huvudpersonen i denna bagatell och miljön är hela tiden Tessins pastorala hov.

Vem var Olof Fridsberg? Hans namn är sällan mött, och hans gärning har synbarligen ej lockat till skildring. Tyst och försynt synes denne från början enkle målare och senare akademilärare ha vandrat sin väg genom livet utan tanke på berömmelse och ära. Hur Tessin lyckades få fatt på honom är ej uttrönt och lär väl också svårligen vara möjligt att få reda på. Tessin sökte en habil men ej alltför kostsam yrkesman för det finare måleriarbetet på Åkerö och fann i Fridsberg en person, som mer än motsvarade hans förväntningar. Omistlig för sin arbetsgivare blev han en trotjänare, som först efter halvtannat årtionde vid Tessins död måste bryta upp till nya verksamhetsfält.

Olof Fridsberg föddes troligen i Hälsingland 1728 eller 1729.

I slutet av augusti 1756 uppträdde han, som nyss är sagt, på Åkerö och fick där syssla med varjehanda, som hörde till yrket. Med undantag för en eller två månaders vistelse i slutet av 1760-talet hos sin far i Falun för att övervinna en lindrig själsjukdom tillhörde han Tessins husfolk ända till dennes bortgång 1770. I fjorton år hade alltså Fridsberg levat här och haft sin utkomst och stod nu plötsligt utan stödet av den man, som så gott som ensam vetat om och värderat hans förtjänster. Lyckligtvis fanns det dock ännu en person, som lärt känna honom som målare med konstnärlig ådra, nämligen den svenske kronprinsen. Åren 1768 och 1769 hade denne berett sin gamle guvernör glädjen att besöka honom på Åkerö och haft tillfälle att närmare lära känna Tessins faktotum. I början av 1770-talet blev också Fridsberg kallad till Ekolsund för att arbeta där samt tillerkänd titeln kunglig hovmålare med arvode ur Gustav III:s handkassa.

År 1774 utställde Fridsberg i Stockholm ett akvarellporträtt av Carl Gustaf Tessin samt skisserna till dekorationerna vid Adolf Fredriks begravning och Gustav III:s kröning och blev härför den 28 februari samma år kallad till agréé vid Målar- och bildhuggarakademien. Fyra år senare utsågs han till lärare i "Principerne af Figurteckning", en av de s. k. principskolorna vid akademien, en befattning som Fridsberg med nit och skicklighet skötte till sin död. Vid sammanträde i akademien den 15 mars 1791 inbjöds han bland andra att som ledamot taga säte därstädes men fick endast några år glädja sig åt denna hedersbevisning. Han avled nämligen den 24 maj 1795 i Stockholm efter att en längre tid ha dragits med ohälsa.

Hur såg Fridsberg ut? Tyvärr kunna vi ej ge besked därom, ty det porträtt av honom, "föreställd till midjan med en hand", vilket Carl Fredrik von Breda målade och 1784 utställde, är försvunnet.

Vad har han gjort? Hans första uppdrag hos Tessin gällde dekoreringsen av stora salen på Åkerö med målningar efter utkast av fransmannen L. J. le Lorrain. Den 23 september 1756, alltså ungefär en månad efter ankomsten till gården, skrev

Tessin i sin dagbok: "I dag begynte målaren Fridsberg måla i salen med olja; grundningen och arkitekturritningen var redan färdig". Ännu i dag har man tillfälle att beundra dessa nästan klassicistiskt kyliga och för rokokotidens stiluppfattning strängt taget främmande målningar med kolonner och statyer i grisaille. Av Tessin fick Fridsberg vid denna tid betyget att vara "en stilla, gudfruktig, ärlig och from man". Han synes samtidigt ha prövat sin talang som stafflimålare, ty i det generalinventarium, som Tessin i maj 1757 upprättade, omnämnes en i stora förstugan i huvudbyggnaden uppsatt, av Fridsberg utförd målning, föreställande en på Åkerö skördad jättepumpa. Han fick också måla texterna till de tänkespråk, som hans husbonde författat för att anbringas på tavlor av järnbleck i den lilla romantiska vattenlabyrinten i parken. Då Bettna kyrka skulle ha ny predikstol, fick Fridsberg av patronus i uppdrag att måla den, och då Tessin beslöt att vid ett katekesförhör 1762 utdela klänningar som belöning för visad god kunskap, fick hans målare komponera dessa. Till Fridsbergs många skiftande uppdrag hörde även att renovera porträtt. I september 1769 anförtrodde den åldrade herren till Åkerö — han hade då blott några få månader kvar att leva — sin kära dagbok följande: "Ibland mina morgonnöjen räknar jag att se herr Fridsberg förnya tavlan (föreställande Gustav Adolf och Ebba Brahe) jag i år köpt. Den enda ändring jag därvid göra låtit är att jag låtit utan ändring av lineamenterna igensluta munnen på fröken Ebba, som visade tänderna."

Det är emellertid som akvarellist vi bäst känna Fridsberg, och som sådan framstår han utan tvivel som en konstnärlig begåvning. Mästerligt behärskar han konststartens särskilda teknik, oklanderligt tecknar han rummet och figuranterna och med förbluffande verkan lägger han med impressionistiska penseldrag rokokons ljusa färger.

Härskarinnan på Åkerö, grevinnan Ulla, har han målat där hon sitter vid skrivbordet i sitt kabinet, detta utsökta rokokorum, som Fridsberg själv 1762 varit med om att dekorera med ett originellt trompe-l'oeil som motstycke till rummets che-

minée, bild 1. Bilden är ingen fantasi. Grevinnan själv, ej längre ung och smärt som målaren Nattier en gång såg henne under paristiden utan kommen till åren och fyllig, känner man med lätthet igen från Lundbergs 1761 utförda porträtt. På en planritning från 1758 av bottenvåningen i huvudbyggnaden på Åkerö, bevarad i Sparreholms gårdsarkiv, kan man konstatera Fridsbergs sannfärdighet beträffande kabinettets form och även parkettmönstret på dess golv. Likaså vad angår föremålen i rummet, ty de flesta äro noterade i Tessins generalinventarium från 1757. För övrigt är den fasta inredningen till en del alltjämt på sin plats. Den quodlibet eller trompe-l'oeil, i form av bland annat ett ostindiskt lackerat skåp, som finnes i ena hörnet, är som sagt målat av Fridsberg och enligt Tessins egen uppgift efter Coytel och Boucher. I detta sammanhang kan lämpligen påpekas det tidigare obeaktade förhållandet, att den gravyr, som Fridsberg betjänat sig av då han målade det imiterade ostindiska skåpet och dess accessoarer, stuckits i koppar av Tessins vän från parisvistelsen de Caylus efter teckning av François Boucher. Den var avsedd att tjäna som adresskort för den framstående parisiske konsthandlaren Gersaint, åt vilken för övrigt Watteau målade den välkända butiksskylten. Bladet hör numera till de största sällsyntheterna och finnes återgivet som frontespis i den först 1873 utgivna Livre-Journal, som under 1700-talets senare hälft förts av Gersaints kollega i Paris Lazare Duvaux, bild 2.

För kännedomen om det svenska hemmets möblering under rokokotiden är denna Fridsbergs akvarell av oskattbart värde. Interiörbilder från denna tid är nämligen rariteter i vårt land, och man är huvudsakligen hänvisad till att mödosamt inhämta kunskaper ur de vanligen vid dödsfall upprättade inventarieförteckningarna, som blott i undantagsfall äro detaljerade, samt av det bevarade bohaget. Hur mycket klarare och säkrare skulle ej vår uppfattning om äldre tiders svenska hemkultur vara, om vi haft större möjligheter att liksom i detta och några få andra fall med egna ögon betrakta livet inomhus så som det i verkligheten levdes! För den skull erfar man en känsla av förvån-

Bild 2. Den parisiske konsthandlaren Gersaints adresskort, grave-
rat av comte de Caylus efter
teckning av François Boucher.
Efter Livre-Journal de Lazare
Duvaux.

tansfull spänning, då man får vetskap om att denna akvarell med grevinnan Tessin i sitt kabinett långt ifrån är den enda interiörbild, som Fridsberg med sin pensel trollat fram under vistelsen på Åkerö. Mer än ett dussin sådana bilder finnas, tillhörande serie illustrationer till en samling sedelärande fabler, som Carl Gustaf Tessin till stor del författade på sin ålderdom. — Skildra också dessa akvareller det representativa tessinska hemmet? Om så vore, skulle man kunna illustrera Tessins generalinventarium och därmed frambringa ett för forskningen synnerligen betydelsefullt instrument. Men värdet av dessa bilder

Bild 1. Grevinnan Ulla Tessin, f. Sparre, i sitt kabinett på Åkerö. Akvarell av Olof Fridsberg 1763. Ägare kapten A. Gripenstedt, Nynäs.
Foto Institut Tessin.

beror själfallet ytterst på deras förhållande till verkligheten. I det följande skola därför försök göras att fastställa detta. Men först något om Tessins fabelsamling och dess tillkomst.

Under åren 1757—1762 nedskrev Tessin med stor flit i sin dagbok korta moraliserande berättelser i fabeldräkt, en litterär genre, varmed tidigare fransmännen La Fontaine och La Motte samt tysken Gellert vunnit rykte. "Korta, tydliga och betydande fabler äro sinnets första föda", säger Tessin. Hans tidigaste försök i liknande art torde vara den 1738 författade "Faunillane ou l'Infant jaune", tillägnad hans hustrus brorsdotter, den då tvååriga Ulrika Sparre, och utgiven följande år i en upplaga av endast tre exemplar med vignetter efter teckningar av François Boucher. Likaså begagnade han i didaktiskt syfte fabeln i "En gammal mans bref til en ung prints", ett arbete, som efter att ha tryckts blev en välförtjänt framgång för författaren. Av allt att döma har Tessin avsett att i en eller annan form utgiva även samlingen från 1757—1762, men han blev aldrig i tillfälle att förverkliga avsikten; först i slutet av 1800-talet lämnade den sin undanskymda tillvaro i den omfattningsrika åkerödagboken och befordrades till trycket. År 1763 påbörjades på Åkerö en ny samling fabler, vilka nedskrevos i särskilda volymer. "Med nya året (1763) hava vi på vår ö börjat ett nytt arbete", skriver Tessin och fortsätter, "jag sammanletar mina kalla (?) fabler, min k. hustru skriver dem rent, grevinnan Adlerfelt (den ovan nämnda Ulrika Sparre som gift) tecknar täcka vignetter och bordyrer." Tessin berättar också, hurusom hans lilla hov brukade samlas dagligen klockan 11 på förmiddagen i hans hustrus kabinett, det rum vi nu känna så väl, för att där under två och en halv timmes tid syssla med renskrivning av fablerna och dekorering av textsidorna. Fridsbergs beting utgjorde därvid fablernas illustrering, medan slutvignetterna och ramarna huvudsakligen kommo på de övriga medlemmarnas lott. Samlingen omfattar fyra foliovolymer, vackert bundna i rött skinnband med guldtryck, vilka efter växlande öden hamnat i Nationalmuseum. Var och en av volymerna har namn efter de fyra människoåldrarna, L'Enfance, La Jeunesse, La Mûre och La

Vieillesse. Titelbladen — med régenceartat ramverk i tusch och färger av Fridsberg — ha texten *Figures de Fables avec leurs Explications à l'Usage de Mlle Ulrique A: de Sparre dans six ans d'ici MDCCLXIII*. Ulrika Augusta Sparre, som den 5 oktober 1763 fyllde ett år, var dotter till Tessins systerson och arvtagare Fredrik Sparre och grevinnan Tessins brorsdotter Brita Christina Sparre. Den unga damen växte upp, och vid sitt giftermål 1783 med Carl Reinhold Wrangel tog hon med sig sina kära fabelböcker till det nya hemmet på Nynäs. Hennes dotter fick dem omsider i arv och avyttrade dem på 1860-talet till greve C. G. von Düben på Fogelsta. Till sist ha böckerna kommit till Nationalmuseum.

Då vi nu underkasta interiörbilderna i de fyra volymerna en granskning ur innehållssynpunkt blir i förstone intrycket, att de näppeligen återge en av Fridsberg sedd verklighet. Både den fasta och den lösa inredningen ge nämligen i några fall föreställningen om det inre av ett franskt *maison de plaisance* eller ett parisiskt *hôtel* vid 1700-talets mitt. Vi veta också, för så vitt Tessins utsago förtjänar tilltro, på vilket sätt Fridsberg gick till väga, då han åstadkom bilderna. Han fick en packe kopparstick i handen, och från dessa lånade han än det ena än det andra och byggde därmed upp en för fabelns handling passande scen. Många skulle förvisso efter detta vara benägna för att anse all vidare diskussion gagnlös. Men så lätt kan detta problem trots allt ej avfärdas.

Under paristiden hade Tessin som bekant gjort enorma uppköp av möbler och konstföremål och mycket därav hade oaktat realiseringar till följd av penningsvårigheter fått plats på Åkerö. Tessins generalinventarium 1757 understryker också tydligt bohagets franska karaktär. Sigrid Leijonhufvud, som mer än kanske någon annan kände till förhållandena på Åkerö, har vid ett tillfälle berört frågan om de fridsbergiska akvarellernas förhållande till verkligheten och därvid kommit till slutsatsen, att de i många stycken äro att betrakta som resultat av iakttagelser på stället. Ett avgörande besked härvidlag kan emellertid endast erhållas genom att undersöka, huruvida

Bild 3. "Den klagande Doris", akvarell av Olof Fridsberg 1763 i C. G. Tessins "Figures de Tables", del II. Nationalmuseum.

det finnes något samband mellan å ena sidan Fridsbergs bilder och å andra sidan samtida eller något äldre franska gravyrer.

I andra volymen av "Figures de Fables" finnes en bild, som åskådliggör berättelsen om den klagande Doris, bild 3; ett rum med schackbrädesrutat stengolv, bröstpanel med fyllningar, fältindelade väggar, till vänster närmast åskådaren en del av ett smårutat fönster, till höger en säng med fördragna sparlakan, en s. k. lit en tombeau, en taburett och en ikullslagen stol samt mitt på scenen en ung dam i teatraliskt förtvivlad pose framför ett på golvet liggande pärlhalsband, orsaken till hennes sinnesrörelse. Rummets inredning och möblering skilja sig på intet sätt från vad som vi veta var brukligt under frihetstiden. Den egenartade sängen med det mot fotändan lutande taket var en ej ovanlig möbel i Sverige, och på Åkerö funnos enligt generalinventariet ej mindre än elva lits en tombeau, vilka där på grund av det något omoderna utseendet voro förvisade till gäst- och domestikrum. Man blir onekligen överraskad, då man blir

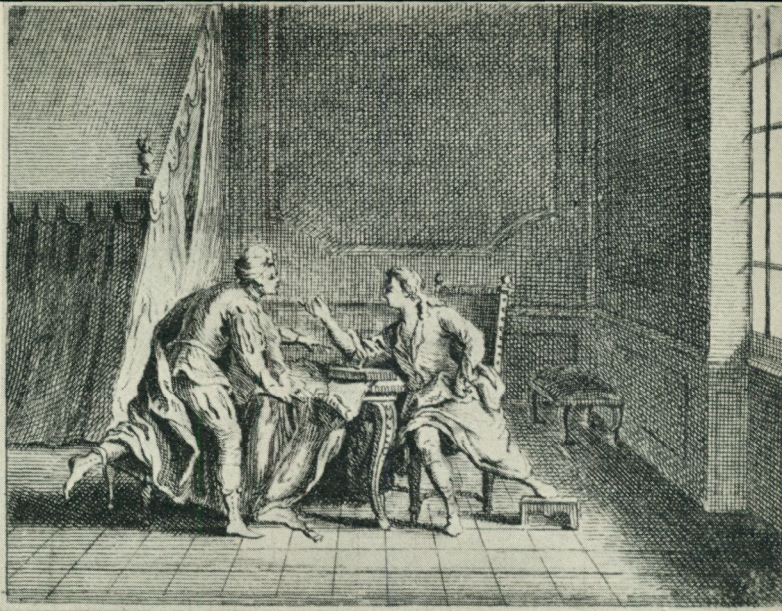

Bild 4. "Le Valet et l'Écolier", kopparstick ur La Mottes "Fables nouvelles", Paris 1719.

i tillfälle att jämföra bilden med den gravyr, som tjänar som illustration till "Le Valet et l'Écolier" i den år 1719 i Paris utgivna upplagan av La Mottes "Fables nouvelles", bild 4. Om man bortser från de uppträdande och att gravyren är omvänd i förhållande till akvarellen, äro interiörerna i detalj lika. På Fridsbergs bild förekommer dock en möbel, som med all sannolikhet är hämtad från platsen, nämligen den ikullslagna stolen. Den är en karakteristisk svensk stol av holländsk-engelsk typ från övergången mellan senbarock och rokoko. — Den för-
tvivlade kvinnan spelar alltför dålig teater för att vi skola tro henne, men varifrån hon kommer måste tyvärr vara osagt.

"Le Vieillard et son Secrétaire" i första volymen har av Fridsberg försetts med en bild, återgivande en åldring, som sitter i en vilsam fåtölj och dikterar för en ung man vid ett skrivbord, bild 5. En till bordet hörande serre-papier med sex fack invid väggen är fylld med pappaskar och tjänstgör samtidigt som ställning för ett bordsur. Väggarna äro helpanelade och för-

Bild 5. "Le Vieillard et son Secrétaire", akvarell av Olof Fridsberg 1763 i C. G. Tessins "Figures de Fables", del I. Nationalmuseum.

sedda med skulpterat listverk. Två bokhyllor i vägglivet äro synliga, och varje hylla är utrustad med en tygremsa, fästad med synliga tännlikor, en anordning, som avsåg att dels utestänga damm, dels ge bokraderna ett pryddigt linjerat utseende. Sådana remsor förekommo i bokhyllorna på Åkerö enligt vad som framgår både av bilden med Ulla Tessin i sitt kabinett och av uppgifter i generalinventariet. A priori kan interiören sägas innehålla åtskilligt av för svenska förhållanden främmande inslag, men något förräder likväl oförfalskad svensk vardag. Ur upplagan från 1750-talets mitt av La Fontaines fabler har Fridsberg fått uppslaget, närmare angivet från Jean-Baptiste Oudrys illustration till berättelsen om spararen och finansmannen, bild 6. Den länstol bankiren intager är som synes föga rokokomässig utan i stort sett präglad av den på 1750-talet i Paris framträdande nya stiluppfattningen. Målaren på den sörmländska landsbygden har tydligen ej begripit denna nyhet eller ej velat begripa den och har i stället givit sin herre och dennes huskaplan magister Ennes de stolar, som de brukade sitta i vid sina gemensamma skrivgöromål.

Bild 6. Ur "Fables choisies de la Fontaine", del III, Paris 1756. Kopparstick efter teckning av Jean-Baptiste Oudry.

Bild 7. "Le Conseiller complaisant", akvarell av Olof Fridsberg 1763 i C. G. Tessins "Figures de Fables", del II. Nationalmuseum.

"Le Conseiller complaisant" heter en av berättelserna i andra volymen, och Fridsberg har därtill gjort en alldeles betagande interiörbild av en ung dam — man tänker sig gärna den vackra Faunillane — vid sitt toalettbord, bild 7. Bordet är som brukligt helt övertäckt med en duk, och på detsamma står en avlång spegel med stöd samt några för toalettbestyren nödvändiga askar. På den ena väggen äro två smårutade fönster och mellan dessa en hög skulpterad rokokospegel. En landskapsmålning i ram på den andra väggen samt en soffa fullständiga rummets möblering. Dörren i fonden är av helfransk typ och av fyllningarna och profilerna att döma densamma som förekommer i stora salen på Åkerö. Det böljande draperiet till vänster är givetvis blott en kuliss och för tillfället insatt som dekorativ effekt. Betraktandet av bilden inger ej omedelbart någon tanke på utländsk förebild, även om soffan i vissa avseenden ger anledning till betänksamhet. Och likväl är denna interiör, om man ser bort från fondväggen och några av föremålen på toalett-

Bild 8. "La Belle et le Miroir", kopparstick efter teckning av J. B. Massé i La Mottes "Fables nouvelles", Paris 1719.

bordet, närmast en kopia, fastän omvänd, av J. B. Massés bild till "La Belle et le Miroir" hos La Motte, bild 8. Det skulle ha varit värdefullt att också kunna påvisa, varifrån tavlan på väggen och soffan hade hämtats, men deras ursprungliga platser ha ej kunnat uppsparas.

Fabelsamlingen inleder Tessin med "Les trois Poupées". Dockorna äro den lilla Ulrika Augusta, hennes moder Brita Christina Sparre samt hennes verkliga docka. Den tillhörande akvarellen visar en ung moder med dottern på sitt knä, och den lilla flickan, klädd i kolt och med fallhatt på huvudet, håller i sin tur en docka, bild 9. Det vore ganska naturligt, om Fridsberg, som långa tider dagligen såg den unga familjen på Åkerö, valt att i detta fall arbeta efter levande modell. Så har även Sigrid Leijonhufvud uppfattat situationen och framhållit, att "Brita Sparres något stela hållning på Lundbergsporättet återfinnes här". Vi veta nu, att åtminstone moderns hållning ej beror på att målaren omutligt iakttagit verkligheten, utan att han varit

Bild 9. "Les trois Poupées", akvarell av Olof Fridsberg 1763 i C. G. Tessins "Figures de Fables", del I. Nationalmuseum.

LA FILLE. Fable CXXIX.

J.B. Oudry inv.

Riland sculp.

Bild 10. Ur "Fables choisies de la Fontaine", del III, Paris 1756. Kopparstick efter teckning av Jean-Baptiste Oudry.

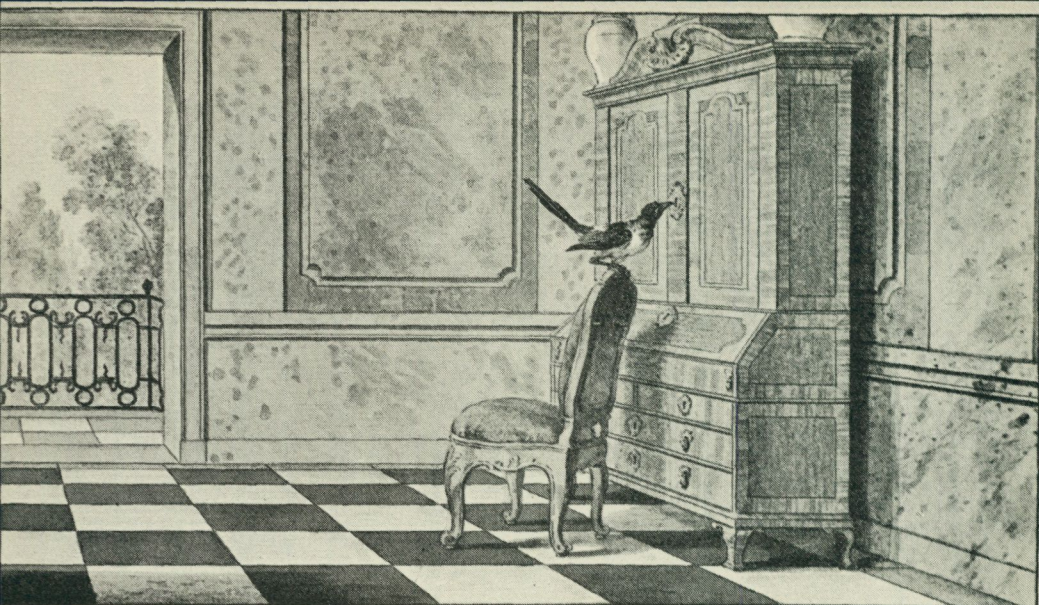

Bild 11. "La Pie et l'Armoire", akvarell av Olof Fridsberg
1763 i C. G. Tessins "Figures de Fables", del I.
Nationalmuseum.

bunden av en i gravyr befintlig komposition, som varit förebildlig jämväl beträffande rummet. Illustrationen till "La Fille" i La Fontaines "Fables choisies", en gravyr efter Oudry, har Fridsberg funnit lämplig att efterlikna, bild 10. Akvarellen är visserligen spegelvänd i förhållande till gravyren, men med tillfällig reversering är det lätt att finna ett uppenbart samband mellan de båda damernas ställningar. Klänningarna äro fullkomligt lika varandra. Därmed är ej sagt, att Fridsberg ej bekymrat sig om att träffa ett levande ansikte, ty säkerligen är det här fråga om porträtt efter naturen. — Överensstämmelsen i övrigt mellan interiörerna är alltför uppenbar för att särskilt behöva framhållas.

Det är emellertid ej alltid Fridsberg så tydligt avslöjar, varifrån idéerna komma. För "La Pie et l'Armoire" har han använt sig av Oudrys illustration till La Fontaines fabel L'Horoscope, men därifrån lånat endast rummets form, bilderna 11 och 12. Vad som fäster uppmärksamheten på sambandet är balkongräc-

Bild 12. Ur "Fables choisies de la Fontaine", del III, Paris 1756. Kopparstick efter teckning av Jean-Baptiste Oudry.

ket och lövträdsfonden i utblicken. I övrigt torde rummet vara Fridsbergs egen komposition. Golvet är lagt med plansten i rut-mönster, och de fältindelade väggarna och bröstpanelen äro marmorerade. De båda rokokomöblerna, stolen och det fanerade skrivskåpet, äro säkerligen från Åkerö (observera den nära likheten med skåpet på bild 1), även om generalinventariets uppgifter äro alltför summariska för att tillåta identifiering. Balkongracket har visserligen Fridsberg hämtat hos Oudry, men ej dess mönster, vilket är detsamma som återfinnes i gårdssmeden mästare Hjerpes vackra trappräcke på Åkerö.

Man skulle på detta sätt kunna granska bild efter bild i "Figures de Fables" och så småningom få svar på den framställda frågan: Åkerö eller Paris? Men förutsättningen härför är givetvis, att man har tillgång till ett tämligen omfattande jämförelse-material. Några av Fridsbergs interiörbilder ha ej kunnat sammanställas med motsvarande franska, exempelvis i fråga om den akvarell, som åtföljer "Les deux Pendules", bild 13. En tecknad eller graverad förebild behöver å andra sidan ej nödvändigtvis ha legat till grund, utan Fridsberg kan mycket väl tänkas ha komponerat bilden i dess helhet. Och just i detta fall vilja vi gärna se ett svenskt rum med möbler av utpräglad fransk karaktär, vilka dock ej i verkligheten ha förekommit tillsammans i ett rum så som bilden gör gällande.

Huvudaktörerna äro som titeln på fabeln anger de båda uren, vägguret och bordsuret. Det förra är det föremål i rummet, som kanske mest framhäver sitt franska ursprung, och man skulle vara benägen för att utmönstra det som svenskt bohagsting vid 1700-talets mitt, om ej ovedersägliga bevis föreläge för att det en gång funnits på Åkerö. Det har nämligen sin plats mellan bokhyllorna på Fridsbergs bild av grevinnan Tessin i sitt kabinett, lätt igenkännligt på figuren i överstycket. Uret på byrån kan vara det bordsur, som 1757 fanns i greve Tessins kammare i norra flygeln på Åkerö och som anges ha svart foder med handtag och knoppar av mässing samt vara tillverkat i Wien. Byrån förefaller vara utländsk på grund av den rikliga förekomsten av hörnbeslag. De övriga föremålen, potpourrikrukor-

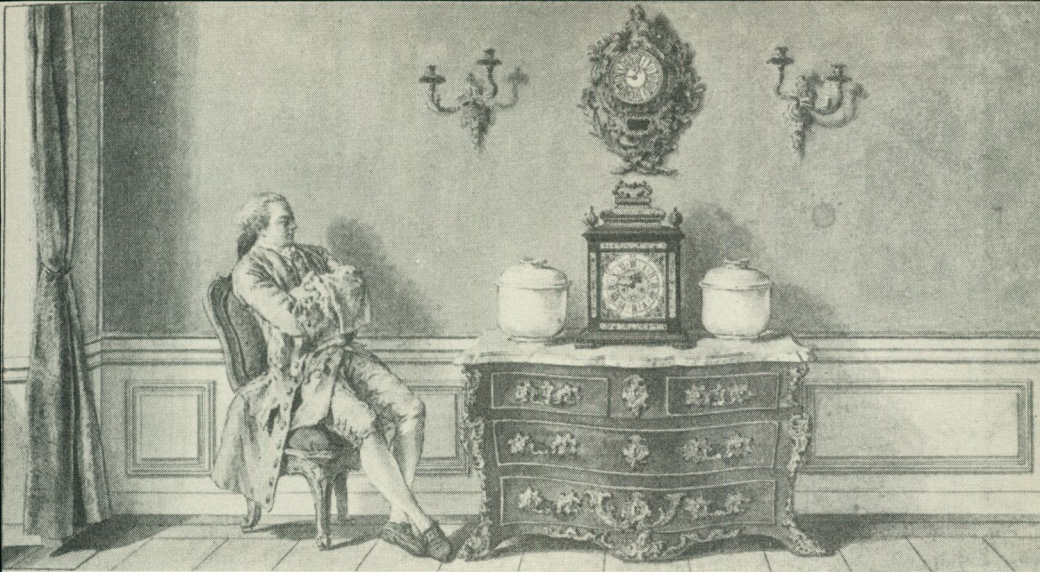

Bild 13. "Les deux Pendules", akvarell av Olof Fridsberg 1763 i C. G. Tessins "Figures de Fables", del I. Nationalmuseum.

na, appliquerna och stolen, passa rätt väl in i en svensk rokokointeriör.

Förhoppningarna om att hos de fridsbergiska interiörbilderna i "Figures de Fables" finna en samtida och välunderrättad skildring av ett representativt svenskt hem under rokokotiden ha tyvärr blivit grusade av vad som här förebragts. Även om några enstaka möbler kunnat angivas som svenska eller rent av kunnat hänföras till Åkerö, och bildernas atmosfär ibland framkallat ett intryck av gammal svensk herrgårdskultur, är likväl det parisiska inslaget i allmänhet alltför framträdande i komposition och detaljer. Detta faktum kan tyckas föga förenligt med vad som förut sagts om Olof Fridsberg som konstnär. Det skall medges, att hans styrka ej låg i fantasien, vilket redan hans arbetsgivare med beklagande konstaterade. Men hans form- och färgsinnen voro i varje fall utomordentliga instrument. Och skola hans verk bedömas ur konstnärlig synpunkt, bör detta ske inför originalen och ej som här inför reproduktioner i svart och vitt. Sådana ha emellertid varit tillfyllest för ändamålet med denna uppsats.

UTNYTTJADE KÄLLOR.

Tryckta: K. Asplund, En gammal mans dröm om Paris, i Gustavianskt, Stockholm 1932. — W. Holst, Hur Carl Gustaf Tessin nödgades börja avyttra sina samlingar, i Nationalmusei årsbok 1934. — E. Hultmark, Kungl. Akademiens för de fria konsterna utställningar 1794—1887, Stockholm 1935. — Dens., Carl Fredrik v. Breda, Stockholm 1915. — S. Leijonhufvud, En tessinsk fabelsamling, i Ord och bild 1906. — Dens., Omkring Carl Gustaf Tessin I—II, Stockholm 1917—1918. — Dens., Lovisa Ulrika och Carl Gustaf Tessin, Stockholm 1920. — Dens., Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets I—II, Stockholm 1931, 1933. — Dens., Grevliga huset, i Ord och bild 1938. — A. Lindblom, Karl Gustav Tessin, de fria konsternas befrämjare, i Nationalmusei årsbok 1926. — L. Looström, Den svenska konstakademien, Stockholm 1887. — C. D. Moselius, Gustav III och konsten, i Nationalmusei årsbok 1939. — C. U. Palm, Per Gustaf Floding och hans konstnärskap, i Meddelanden från Föreningen för grafisk konst III, 1896. — N. F. Sander, Minne af prof. C. Fr. v. Breda, i Svenska akademiens handlingar 1895, Stockholm 1896. — G. Selling, Svenska herrgårdshem under 1700-talet, Stockholm 1937. — Stockholms stads kalender 1775—1792. — Svenska Parnassen 1784 (s. 63). — Carl Gustaf Tessins dagbok 1748—1752, utg. av S. Leijonhufvud, Stockholm 1915. — Framledne Riks-Rådet, m. m. Grefve Carl Gustaf Tessins dagbok 1757, utg. av G. Montgomery, Stockholm 1824. — Skrifter af Carl Gustaf Tessin efter författarens på Åkerö befintliga handskrift, utg. av G. Frunck, Uppsala 1882—1883. — Tessin och Tessiniana, utg. av F. V. von Ehrenheim, Stockholm 1819. — C. G. Tessin, En gammal mans bref til en ung prints, Stockholm 1756. — Dens., En gammal mans utvalda bref til en ung prins, Stockholm 1785.

Otryckta: Kungl. akademiens för de fria konsterna dagböcker (1774, 1778, 1791, 1795), protokoll, brev m. m., Konstakademiens arkiv. — Mantalslängder (1767—1771) för Södermanlands län, Riksarkivet. — Generalt Inventarium wid Åkerö d. 29 Maj 1757 slutat samma år, Åkerö gårdsarkiv.

Författaren önskar särskilt tacka fil. lic. Svante Svärdröm, genom vilkens förmedling uppgifter om Olof Fridsbergs släkt i Falun erhållits. Vidare riktas ett tack till fil. dr Gösta Selling, som ställt till förfogande en avskrift av Tessins generalinventarium 1757. Ett tack går också till fil. dr Arvid Bäckström för hans generositet att lämna excerpter rörande Olof Fridsberg ur Konstakademiens arkiv.